

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش های سیاسی

چنگ اندازی

آمریکا بر منابع نفتی عراق

فرآورده‌های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش های زیر قابل دسترس است:

– وب سایت خبرگزاری صداوسیما (سرویس پژوهش) <http://www.iribnews.ir>

پژوهشگر: مرجان شریفزاده

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	■ مقدمه
۱.....	■ ارزش اقتصادی نفت عراق
۳.....	■ ارزش ژئوپلیتیک نفت عراق
۴.....	■ رویکرد دونالد ترامپ به موضوع نفت عراق
۴.....	■ سخن آخر

■ مقدمه

اگر چه تهاجم نظامی آمریکا به عراق به بهانه برقراری امنیت و دموکراسی در این کشور و احقاق حقوق از دست رفته مردم عراق صورت گرفت، اما واقعیات پشت پرده، حکایت از اهداف دیگری دارند. تحلیلگران بسیاری انگیزه آمریکا برای حمله به عراق را یک پروژه حداقل ۵ ساله می‌دانند که برای تصاحب نفت و درآمد نفتی عراق صورت گرفته است.^۱ یادآوری برخی رخدادهای تعجب‌آور در جریان جنگ، شک‌ها را تقویت می‌کند؛ مواردی نظیر تعجیل ارتش آمریکا در کنترل تأسیسات تولید نفت در ساعات اولیه تهاجم و اولویت دادن آن به سایر اهداف استراتژیک آمریکا، اینکه دولت آمریکا حتی قبل از حمله به عراق، قراردادهای شرکت‌های خدمات نفتی را امضا کرده بود، اینکه وزارت نفت عراق در جریان بمباران‌ها صدمه ندید و اینکه ارتش آمریکا نتوانست از موزه بغداد محافظت کند، اما وزارت نفت عراق را از هرگونه آسیب دیدگی محافظت کرد.^۲ وقتی نگاهی به میزان مصرف نفت در آمریکا می‌اندازیم، می‌بینیم تا سال ۲۰۱۸ آمریکا بیشتر از هر کشور دیگری در جهان نفت مصرف کرده است؛^۳ در فهرست ۱۰ کشور بزرگ مصرف کننده نفت، آمریکا در رتبه اول قرار دارد که میزان مصرفش تا پایان سال ۲۰۱۸ هر روز ۲۰ میلیون و ۴۵۶ هزار بشکه و در سال ۲۰۱۷ روزانه ۱۹ میلیون و ۹۵۸ هزار بشکه نفت بوده است؛^۴ و این موضوع به تردیدها در مورد انگیزه واقعی آمریکا از حمله به عراق دامن می‌زند. در این نوشتار به گوشه‌هایی از اهداف پنهان آمریکا از حمله نظامی به عراق اشاره شده است.

■ ارزش اقتصادی نفت عراق

در فهرست کشورهای صاحب بزرگ‌ترین ذخایر قطعی نفت، عراق با داشتن ۱۴۳ میلیارد بشکه ذخیره نفت، در جایگاه پنجم قرار گرفته^۵ و دومین تولید کننده بزرگ نفت اوپک است.^۶ با توجه به ذخایر غنی نفت عراق بسیاری از تحلیلگران بر این عقیده‌اند که عراق در سال ۲۰۳۰ می‌تواند بخش اعظم حجم نفت خام مورد نیاز بازار جهانی را تأمین کند.^۷ «محمد علی زینی» اقتصاددان صنعت نفت عراق بر این باور است که میزان ذخایر تأیید نشده نفتی این کشور بین ۲۱۵ تا ۲۴۰ میلیارد بشکه است اما به سبب سال‌های طولانی جنگ و تحریم، فرصت فعالیت‌های اکتشافی را از دست داده و هم اکنون حجم زیادی از ذخایر نفتی عراق کشف نشده باقی مانده است.^۸

۱. دیپلماسی ایرانی؛ (۱۳۸۶/۶/۲۵)

۲. ای. اف. الحاجی؛ آمریکا، عراق و نفت، فرضیه‌ها و واقعیات؛ ترجمه: شیوا شهام؛ فصلنامه «روند» بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران؛ این مقاله در هفتم مارس سال ۲۰۰۴ میلادی در مجله Dialogue چاپ شده است.

۳. خبرگزاری ایسنا؛ (۱۳۹۸/۵/۳۱)

۴. رتبه دوم به چین اختصاص دارد که با فاصله نسبتاً زیادی پس از آمریکا، تا پایان سال ۲۰۱۸ هر روز ۱۳ میلیون و ۵۲۵ هزار بشکه و در سال ۲۰۱۷ روزانه ۱۲ میلیون و ۸۴۰ هزار بشکه نفت مصرف کرده است.

۵. خبرگزاری ایسنا؛ (۱۳۹۸/۱/۳۰)

۶. خبرگزاری موج؛ (۱۳۹۸/۶/۲۲)

۷. روزنامه اقتصادی تعادل؛ (۱۳۹۸/۷/۱۳)

۸. دیپلماسی ایرانی؛ (۱۳۸۶/۶/۲۵)

حوزه‌های نفتی استخراج نشده عراق در موقعیت‌هایی هستند که استخراج نفت موجود در آنها بسیار کم هزینه است. آمار نشان می‌دهد هزینه استخراج سهم اعظم این نفت‌ها ۱ دلار است و این نشان از درآمد کلان نفت برای اقتصاد عراق دارد.^۱ «فلاح آل جیبوری» مشاور صنعت نفت عراق در سال‌های پایانی دهه ۱۹۹۰ در تأیید این مطلب که جنگ با عراق برای غارت نفت این سرزمین بود از شرکت در یک اجلاس محرمانه با عنوان واشنگتن و خاورمیانه در کالیفرنیا خبر داد.

در این اجلاس محرمانه که با حضور سران اقتصادی آمریکا و چند کشور هم‌پیمان آن تشکیل شد روش‌های دستیابی غرب به منابع عظیم نفتی این منطقه از جهان مورد بررسی قرار گرفت. پس از آن پیش‌نویس طرحی در آمریکا ارائه شد که «حراج حوزه‌های نفت عراق» نام داشت و در ظاهر هدفش تضعیف کارتل نفتی اوپک از طریق افزایش حجم نفت موجود در بازارهای مصرف بود. چراغ سبز این حراج در جلسه بعدی کشورهای قدرتمند جهان که با ریاست آقای چلبی در لندن برگزار شده بود روشن شد و پس از آن طرح حمله به عراق به طور جدی‌تر مورد بررسی قرار گرفت. در این جلسات صدام، وضعیت بمب‌های شیمیایی و هزاران مسئله‌ای که در ظاهر دلیل جنگ آمریکا با عراق بود اصلاً عنوان نشد.

«آل جیبوری» که هم‌اکنون ساکن «سان فرانسیسکو» است می‌گوید: در آن زمان قرار بود بعد از جنگ صنعت نفت عراق به بخش خصوصی و حامیان عراقی این جنگ یعنی من و دیگر عراقی‌های حاضر در اجلاس واگذار شود و طی این درگیری کم‌ترین آسیب به حوزه‌ها و زیرساخت‌های صنعت نفت عراق وارد شود ولی واقعیت چیز دیگری بود. در جریان جنگ لوله‌های انتقال نفت و بسیاری دیگر از زیرساخت‌های صنعت نفت این کشور تخریب شدند و به گفته پژوهشگران آمریکایی میلیاردها دلار از نفت این سرزمین عربی از بین رفت. به گزارش دولت آمریکا طی چهار سال بعد از اتمام جنگ، روزانه بین ۱۰۰ هزار تا ۳۰۰ هزار بشکه نفت یا از طریق قاچاق از مرزهای کشور خارج شد و یا اینکه در اثر ضعف‌های زیرساختی در انتقال نفت هدر رفت. طبق این گزارش اگر به طور متوسط قیمت هر بشکه نفت هدر رفته طی ۴ سال را ۵۰ دلار در نظر بگیریم، ارزش آن بین ۵ تا ۱۵ میلیارد دلار برآورد می‌شود که می‌تواند سهم کلانی در اقتصاد ضعیف عراق داشته باشد.

اما این طرح نیز فریبی بیش نبود. «فیلیپ کارول» که پس از جنگ کنترل نفت عراق را بر عهده گرفت و نماینده دولت آمریکا در این کشور بود می‌گوید: آمریکا هیچ‌گاه هدف خصوصی‌سازی صنعت نفت را نداشت زیرا تجربه روسیه پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی نشان داد که نباید خصوصی‌سازی در صنعت نفت صورت بگیرد.

حال زمان بهره‌گیری آمریکا از این جنگ است. شرکت‌های نفتی بزرگ غرب از قبیل «چورون»، «بریتیش پترولیوم»، «شل» و چندین شرکت دیگر قرار داد همکاری در تولید را با دست‌اندرکاران صنعت نفت عراق امضا کردند. به موجب این قرار داد سی ساله این شرکت‌ها در بازسازی زیرساخت‌ها و استخراج نفت عراق سرمایه‌گذاری می‌کنند و سهم زیادی از سود حاصل از صنعت نفت را تصاحب می‌کنند.

۱. هزینه تولید هر بشکه نفت در ایران در حدود ۱۰ دلار به ازای هر بشکه برآورد شده است؛ مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی؛ خبرگزاری مشرق؛ (۱۳۹۷/۱۲/۲۵)

شرکت‌های نفتی تا چندین سال پس از آغاز تولید و استخراج نفت از حوزه‌های نفتی عراق ۷۵ درصد از سود را تصاحب می‌کنند. این سهم کلان برای جبران هزینه‌های تحمیل شده به شرکت‌های نفتی برای حفاری‌های اولیه و فعالیت‌های اکتشافی و استخراجی است؛ پس از آن شرکت‌های مذکور ۳۰ درصد از سود را تصاحب خواهند کرد که بازهم سهم زیادی است. این همان طرح حراج نفت عراق است که در سال ۲۰۰۱ میلادی به تصویب مقامات آمریکایی رسید و گفته می‌شود با اجرای آن آمریکا می‌تواند حدود ۴۰ درصد از کسری تراز تجاری خود را جبران کند.^۱ در مرداد ماه سال ۱۳۸۹ کاظم جلالی، سخنگوی کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس گفت: "در حال حاضر آمریکا با فروش نفت عراق، غرامت جنگ را از عراق می‌گیرد."^۲

■ ارزش ژئوپلیتیک نفت عراق

نقشی که حکومت بوش برای نفت عراق تعیین کرد، نقشی ژئوپلیتیک بود. نفت منبع تقویت دشمن است. کنترل میادین نفتی از سوی آمریکا دشمن را تضعیف و او را از این منبع اصلی قدرت محروم می‌نماید. به‌علاوه آمریکا باید برای کاهش فشار به پرداخت‌کنندگان مالیات در آمریکا، از درآمدهای نفتی به منظور جبران بار مالی ناشی از تغییر رژیم در عراق استفاده نماید. کنترل نفت عراق به آمریکا اجازه می‌دهد که از مشارکت گروه‌هایی که آنها را برای حکومت در عراق نامناسب می‌داند ممانعت کند. هرکس کنترل نفت عراق را در دست داشته باشد سرنوشت و آینده عراق را رقم خواهد زد. از دهه ۱۹۳۰ نفت منبع اصلی قدرت در عراق بوده است. کنترل منابع نفتی، تصاحب‌کنندگان این منابع را قادر می‌سازد از طریق تهدید، ارباب و ولخرجی در هزینه‌ها جهت تطمیع هواداران رژیم، بر مردم اعمال فشار نماید. کنترل دومین ذخیره نفتی جهان، منبع عظیم قدرت داخلی و بین‌المللی صدام به شمار می‌آمد. صدام به طور کامل فهمیده بود که نفت، کلید اعمال قدرت در عراق است. بنابراین، زمانی که تهاجم آمریکا قریب الوقوع گردید، وی تهدید کرد که میدان‌های نفتی عراق را به آتش می‌کشانند. بخش وسیعی از ویرانی‌ها و تخریب تأسیسات و خطوط لوله نفتی عراق، نشانگر این واقعیت است که کنترل نفت به معنی کنترل عراق است. اما آمریکا ماه‌ها قبل از حمله به عراق با برنامه‌ریزی برای تأمین امنیت میدان‌های نفتی این کشور و نه به دلیل افزایش عرضه نفت آمریکا و یا کاهش قیمت نفت، بلکه به منظور محروم نمودن صدام از منبع قدرت و سرانجام استقرار یک دولت جدید یکپارچه عراقی، اقدام نمود. دولت بوش می‌خواست از نفت همچون اهرمی در دستیابی به مقاصد سیاسی، برای تأمین مالی استقرار حکومت مورد نظر خود، یعنی یک رژیم دوست و با ثبات در عراق استفاده کند.^۳ اما پیش‌بینی‌های او کاملاً اشتباه از آب درآمد و محاسباتش نیز نتیجه مطلوب را به همراه نداشت.

۱. دیپلماسی ایرانی؛ (۱۳۸۶/۶/۲۵)

۲. دویچه وله؛ ۱۲۰۹۲۰۱۰

۳. ای. اف. الحاجی؛ آمریکا، عراق و نفت، فرضیه‌ها و واقعیات؛ ترجمه: شیوا شهام؛ فصلنامه «روند» بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران؛ این مقاله در هفتم مارس سال ۲۰۰۴ میلادی در مجله Dialogue چاپ شده است.

■ رویکرد دونالد ترامپ به موضوع نفت عراق

طبق اعلام مسئولان عراقی، توافقنامه‌ای میان عراق و آمریکا امضا شده که بنا بر آن، دولت عراق به آمریکایی‌هایی که در زمان ریاست جمهوری صدام و در زمان جنگ کویت (۱۹۹۰ و ۱۹۹۱) هدف بدرفتاری قرار گرفتند، خسارت پرداخت می‌کند. روزنامه آمریکایی «کریستین ساینس مونیتر» با انتشار این خبر، مبلغ خسارت مورد نظر آمریکایی‌ها را چهارصد میلیون دلار اعلام کرد.^۱ علی‌رغم موافقتنامه فوق‌الذکر و دیگر عایدات مستقیم و غیر مستقیم آمریکا از منابع نفتی عراق، دونالد ترامپ آنها را کافی نمی‌داند و همواره در حال طرح‌ریزی برای تحقق مطامع بیشتر است. او در سال ۲۰۱۷ در دیداری با کارمندان سازمان اطلاعات مرکزی آمریکا (سیا) گفته بود "ما باید نفت عراق را به دست می‌گرفتیم؛ اما اشکالی ندارد. شاید دوباره شانس این را داشته باشید".^۲

گفته می‌شود «دونالد ترامپ» دو بار در گفتگو با «حیدر عبادی»، نخست وزیر وقت عراق از او خواسته بود در ازای هزینه‌های نظامی آمریکا در این کشور به دلیل جنگ، بغداد نفت خود را در اختیار واشنگتن قرار دهد. دونالد ترامپ در طول رقابت‌های انتخاباتی نیز بارها گفته بود که آمریکا چندین هزار میلیارد دلار در عراق خرج کرده و هزاران آمریکایی جان خود را از دست داده‌اند، اما در مقابل آن هیچ چیز دریافت نکرده‌اند. ترامپ بارها گفته که آمریکا باید میدان‌های نفتی عراق را در ازای بازپرداخت هزینه‌های جنگ تصاحب می‌کرد.^۳ ترامپ در یکی دیگر از اظهارات جنجال آفرین خود گفته بود که ضروری است آمریکا، نفت عراق را در برابر هزینه‌ای که برای به اصطلاح آزدسازی این کشور در سال ۲۰۰۳ میلادی متحمل شده، برای خود بردارد. او همچنین مدعی شده بود اگر آمریکا بر نفت عراق کنترل داشت، شاهد پیدایش داعش در این کشور نبودیم.

■ سخن آخر

دونالد ترامپ تأکید دارد که از وعده‌های انتخاباتی خود درباره عراق چشم‌پوشی نخواهد کرد. او بابت - به گفته خودش - بیش از ۶ تریلیون دلاری که آمریکا بی نتیجه در منطقه هزینه کرده، به شدت احساس خسران می‌کند؛ اما به گفته «وائق الهاشمی» رئیس گروه مطالعات عراق در مرکز «پژوهش‌های راهبردی عراق»، این گونه اظهارات از سوی تیم مشاوران او که بیشتر نظامیان، اقتصاددانان و جنگ سالاران هستند، مطرح می‌شود.^۴ به نظر می‌رسد بهترین و کوتاه‌ترین راه احیای منافع از دست رفته، بحران آفرینی در عراق و پیچیده کردن اوضاع سیاسی اجتماعی این کشور باشد و با این رویکرد آمریکا و حامیان داخلی و منطقه‌ای‌اش برای ایجاد بحران‌های تازه در عراق، بغداد به راحتی نخواهد توانست از بند اوضاع ناگوار رهایی یابد.

۱. پایگاه خبری تابناک؛ (۱۳۸۹/۶/۲۱)

۲. بی.بی.سی؛ (۱۳۹۵/۱۲/۲)

۳. باشگاه خبرنگاران جوان؛ (۱۳۹۷/۹/۵)

۴. خبرگزاری ایرنا؛ (۱۳۹۵/۱۲/۲۱)